

Beszélgetés Párizsban a költészetről

KÉRDEZ: TÓTH ISTVÁN
VÁLASZOL: JEAN ROUSSELOT

— *Rousselot urat, a Francia Írók Szakszervezetének elnökét úgy ismerik nálunk, mint a mai francia költészet egyik legnevesebb képviselőjét, de köztudomású, hogy a prózát is műveli. Melyik a kedvenc kifejezési formája?*

— *Mindenekelőtt költő vagyok, és nagyon természetes, hogy a vers segítségével fejezem ki a legtalálékosabban, a legpontosabban lényeges mondanivalómat. De egy költő kedvet kaphat ahhoz is, hogy elbeszélővé, esszéíróvá, kritikussá vagy történésszé váljék: miért ne? Egészen más tér nyílik ott számára, ahol öröme telhet az elmélyülésben.*

— *Miben áll véleménye szerint a vers és a próza lényeges különbsége?*

— *A vers — még ha „szabad” is — dikció, vagyis gondolatunknak és érzelmünknek elrendezett, egyszersmind felszabadult és ösztönös együtthangzása; egyszerre van benne zenei és képzőművészeti kompozíció, ahol közbejön gyakran az esetleges, a véletlen, de közrejátszik éppúgy az intelligencia és a technika s a művészi örömök. Létezik természetesen egy prózai írásművészet is, de azt a cselekmény kifejezése, a tények leírása, az eszmék körforgása végett alkalmazzák, és éppen ezért ennek, úgy látszik, sokkalta szerényebb szerep jut. Ha csak a költő meg nem szabadítja jármű-szerepétől a prózát, meg nem tölti képekkel, nem sűriti végletesen, és nem kölcsönöz neki szabad lélegzetet... De akkor ez a próza és írástechnikája is a vers dikciója felé közeledik, annyira, hogy valóban nem lehet többé különbséget tenni közöttük. Próza-vers lesz belőle.*

És mindaz, ami a külső forma terén mutatja a két kifejezési mód közötti különbséget, ritmus- és rímkérdés lenne; másként szólva, eszerint kénytelenek lennénk visszatérni ahhoz a felfogáshoz, hogy csak akkor vers a vers, ha a prozódiai szabályokat tiszteletben tartja. De hogy állunk a költészetrel? Tudjuk, hogy sok „jól megformált” versből teljesen hiányzik, és ugyanakkor például Chateaubriand prózájának minden sorából árad a költészet.

— *Jobban kedveli-e Ön a szabad verset a kötött formánál?*

— *Ha figyelmesen olvastott engem, valószínűleg láthatta, hogy nem kedvelem jobban a szabad verset; esetenként és életem bizonyos szakaszaiban alkalmazom, munkáim nagy részét azonban szabályos vagy megközelítően szabályos verssorokban írtam. Mindez a szükségszerűség kérdése, a forma alkalmazkodása a tartalomhoz.*

— *A magyar verselésben, sőt a románban is több formai szigor van, mint a franciában. Íme, ezért alkalmaztam egy franciában nem éppen találó kifejezést. De folytatásképpen, miben látja a mai francia költészet szerepét?*

— Nem szeretem a „szerep“ szót. Mondjuk inkább, hogy amíg költők lesznek, lesz bizonyos reményünk arra, hogy megőrizzük magunkban az együttérzés, a szabadság és a becsületesség egy részét. Ha Franciaországban vagy másutt van szerepe a költészetnek, az abban áll, hogy megszólaltatja az igaz embert, titkát, hatalmát, szerencsétlenségét és reményének erejét. Képes ezt megtenni, ha elutasítja az üres fogásokat, a nyelv szétmorzsolását, az írástudók kisded játékokba való menekülését. A divat, sajnos, az utóbbiaknak kedvez, de csakhamar meg fogják unni, legalábbis így remélem...

— *Melyek a francia költészet legnevezetesebb eseményei a második világháború óta?*

— A Dada felújított „lettrizmusa“; a „nemzeti költészet“, amely az *Intelmek* hazafias szelleméből született újjá és az akkor még egészen újkeletű ellenállási költészetből.

— *Kiket nevezne meg a mai francia költészet új tehetségei közül?*

— A háború után feltűntek közt Claude Bonnefoy-t, Marc Alynt, Michel Deguy-t, Henri Kréát, Lucienne Desnoues-t, Jean Bretont, Joyce Mansourt és az egészen fiatal Dominique Tront.

— *Bocsásson meg, ha élek az alkalommal, és fordításairól, főként román és magyar tolmácsolásairól kérdezem Önt.* Most fejezték be itt Párizsban egy román költői antológia fordítását. Melyek azok a versek, amelyek a leginkább tetszettek Önnek?*

— Alain Bosquet-vel és Claude Sernet-vel (aki román, de franciául ír), valamint más francia költővel dolgoztam együtt azon a román antológián, amely a Seuil kiadónál készült. A legnagyobb élvezettel a régi népdalokat, a dojnákat fordítottam, amelyek olyan üdék és olyan egyszerűek; igazi kincsestár! És több Arghhezivers csodálatosnak tűnt számomra. Tetszettek Beniuc és Botez művei.

— *Általában véve mi a véleménye Önnek a fordításról? Melyek a versfordítás legnagyobb problémái?*

— Egész kőtre volna szükség, hogy válaszolhassak erre a kérdésre; erről már sokat írtam... Nagyjából a versfordítás lehetetlen, de a „lehetetlen“ szó nem költői! Akkor hát meg kell kísérelni visszaadni az eredeti vers megfelelőjét, sosem szabad feláldozni a képet, de néha fel kell áldozni egyes szavakat; meg kell kísérelni belülről újrakezdeni a verset, szerzője társaságában (még ha ezer éve halott is a költő), el kell feledkeznie önmagáról a fordítónak, amennyire ez lehetséges. Alaposan tanulmányoznia kell a költő és a vers történelmi és kulturális vonatkozásait. Nem lehet például *modern* francia nyelven tolmácsolni egy Shakespeare-szöveget. Véleményem szerint valahogy úgy kell megoldani, mint egy angol Ronsard-t — számon tartva azt, hogy a Shakespeare-korabeli angol nyelv kevésbé volt hajlékony és pontos, mint az egykorú francia nyelv. Ez csak egyetlen példa.

Ha formai szigor jellemzi a fordítandó költőt, akkor a fordítónak ahhoz kell alkalmazkodnia. De a nagy probléma az egyes nyelvek szavainak hosszúsága. Kevesebb szó szükséges az angolban, mint a franciában, és még sokkalta kevesebb kell

* Rousselot nevéhez fűződik *Az ember tragédiája új francia változata is!* — A szerkesztőség megjegyzése.

a magyarban vagy a finnben. Ha tehát ugyanazt a prozódíát elfogadja a fordító, azt a kockázatot vállalja, hogy rövidebbé és szárazzabbá teszi azt, ami dallamos és lassú volt, és így tovább... A fordítónak tehát joga van bizonyos szabadsághoz. A fontos az, hogy tiszteletben tartsa az arányokat, a fordulatokat, a körvonalat és a vers szabad lüktetését... és a szellemét, természetesen!

— Milyen költői tervei vannak? Kötményeiből tudom, hogy élete oly szorosán hozzá van kötve költészetéhez.

— Két versgyűjteményem van sajtó alatt: az egyik a *Hors d'eau*, amely két ciklust foglal magába: *Distances* és *Route de silence* címen és több mint 25 kiadatlan verset tartalmaz; többnyire kötetlen formájúak, ideértve a prózaverseket is; a másik a *Pragmatique sanction*, amely 60 vagy 70 rövid versből áll, részben kötött formájú versekből.

És dolgozom egy hosszú költeményen, amelyben mindennapi érdem fáiról van szó.

— Végül javában fordítom Shakespeare szonettjeit.

— Eljönne-e hozzánk, hogy jobban megismerje irodalmunkat és hazánkat?

-- Igen, ez nagy örömet jelentene számomra.

JEAN ROUSSELOT

Június

(Juin)

Gabriel
Audisióinak

A fal sziklarom,
Egy kéz hült üszök,
A lugas korom,
Egy kar könnyörög ...

Ős időktől akart a halál örültséget.
Tátott szája előtt sok fennsík lobogott.
Forogtak a rácsnál, akár a gyilkos kések,
Utak, telkek, miken zománc volt a mocsok.
Törve, csontra vetve, torz gyökérrel tüskézve
S felszökő forrással és rossz baltákkal is,
Milyen gonosz tájfun ércmarka tudta mind
Leigázni, úzni, taszítani a mélységbe?
Milyen harsonáttan és redő nélküli
Angyal tette lábát a kis agyagvackokra;
Kunyhóra, mely csalók nevét betűzgeti;
Fekvőkre, kik szemük vetik az ablakokra,
S véresen leszállt, hol lángolt az a meleg,
Mely erónk a sárga föld méhébe fojtja,
Kutatván mint gyilkos a belső szövet, lopva
Tépte a bős angyal a hajókötelet,
Amellyel a szénás szekereket kötözték.
Utat rongált, melyből lett borkőszerű község;
Part mellett tépázott egy kis halászhajót
S díszes öszt, hol rezgő rozstábla haldokolt,
S a kertekre éj száll tüstént gonosz varázsán,
Hol az ember szarvas és az angyal vad sárkány?

Buda Lőrinc rajza

A fal sziklarom,
Egy kéz hült üszök,
A lugas korom,
Egy kar könnyörög . . .

Nagy véres záportól zubogott a vadon.
Messziről hallatszott, amint vágózva fut
Vasgyümölcsfák között, a szijas utakon.
Előtte szív, lámpa azonnal kialudt,
S letarolt a világ minden szegeletén
Undok szörzeteket, nyálkás beteg lombot,
S gyermeke, mint fényre vágyó torz kelevény,
Hússal tépte ki mind, világra szórva mocskuk.
Meztelen, fegyver nélkül vakító éjszakában
Búzában tántorgunk, hol jövönk lépre megy,
S látni, mint tűnik el ablakok magasában
Barázdák tutaja, mely felhőként lebeg.
Nincs hát remény: Idő, csak a te tenyeredben,
Hol az est tallérja mint száraz csont zörög,
Az a kéz ez, amely hült vizet megkötött,
Kösziklát, kemény fát s virágot a mennyekben?

A fal sziklarom,
Egy kéz hült üszök,
A lugas korom,
Egy kar könnyörög . . .

Tegnap meleg liszt folyt kézből kézbe még,
A küszöbön a tej s kenyér gazdát cserélt.
Kit feledtünk rég, mint vérerünket, az isten
Hatalmas álmoként terült el földjeinken,
Csak alig vigyáztunk a halálhörgésekre,
S az aklok mélyéből hozta felénk az este,
S az egy gyermekkorunk emlékeit szeretvén,
Mely gödrök mélyébe ültette zászlait,
A szerény, dicső kor kinyílt, akár egy szekrény,
Hol ruhák közt megért alma illatozik.
Aludt a vasak közt Leviathán jóllakva,
Szemekben virrasztott egy kevés szeretet,
A madár-szörnyeteg, szívét s belét elcapta,
S a nap tollazatát simították kezek.
A lapos háztetőn melyik holdvilág az,
S kertkapukba téve hol az a csatagép,
Mely ellenállhatna gumyszerű csipának,
Amit nyugat egén a Nap kent szanaszét?

A fal sziklarom,
Egy kéz hült üszök,
A lugas korom,
Egy kar könnyörög . . .

Lélekarang csendült. Bús Arkangyal leszállt.
 Vértócsák partjain, hová vasszárnya csap,
 Ó ház oromdíszén a villámok alatt
 Mire szolgálhatott, ha volt is még virág?
 S kérded: mint lehetett, hogy nagy olvasó volt csak
 A Nap, mely csúcsokon nyugodtan lapozott,
 Míg plazmák nyíltak ki temetőbogaroknak,
 S a lég állva nézte, a tudó mint mozog?
 Népet sárba vinni, szép tekintet, ez várt rád,
 Míg az a tűz elől iszapba menekül?
 Szegény asszonyi kéz, ragadni csóvát, dárdát —
 Hát csupán ez jutott néked dicséretül?
 A golyó a darázs szárnyait kölcson vette,
 Hogy újra pontozzon volt szeplőfoltokat;
 A szem, a bőr, a haj újra megismerhette
 A városok jogát, hol helyőrség fogad.
 Arcmázos lepedőt vetnek be hajnaltájban,
 Hol zablád rágod, és élsz levegőtlenül;
 Ki adná könnyedén vad bőrét mostanában?
 Selymet helyettesít durva mezei szűr.
 Ködökbe elvegyült, kétséges indulások
 És álomba merült halvány félemelet,
 Noha előszöknek otromba ugatások,
 Oly földhőztapadók, akár a srapnelek;
 Hisz nagyon akartuk, s nem értünk kikötőbe,
 Lehet ily erőtlén az Isten-akarat?
 Még az sem hiszi el, ki haldoklik hörögve,
 Hogy átluggatva így az útszélen marad.
 Tüzes felhők alatt, mik felfalják a házat,
 Mint magas lánggá és füstté nőtt hajzatot
 Frissen szegett cipót egy kéz sem foghatott,
 Csak törzse gyámfája e metaforaváznak.

A fal sziklarom,
 - Egy kéz hült üszök,
 A lugas korom,
 Egy kar könyörög . . .

Falakat borítanak a súlyos húsvirágok,
 Mint nyáridőszaki iszonyú lobogók.
 Döglött lovak között csupas� ágyúsorok,
 Rongyban kutatja azt a szokás, ami már volt . . .
 Ámde vért szívárgó seb fedi oldalát
 Egy nagy sötét testnek, mi találkozik véle,
 Egymást támogatják világos tájon át,
 Hol tűzállatot rejt a romok törmeléke.
 És talán holnap már a megölt szörnyeteg
 Kényszerít, hogy felleld a lélek sáros mélyét,
 Az Ígét, mely füként kihajt sírok felett,
 S megfejtí a mesék túl törekeny rejtélyét.

1942 novemberében

Tóth István fordítása